

Noter om "Den Største Fjende"

I sommeren 2007 blev vi inviteret til at skrive et dramatisk værk om Jelling og Harald Blåtand til brug for Skoletjenesten og Nationalmuseet. Anledningen var åbningen af den nye udstilling om *Danmarks Oldtid*. Man havde i den anledning en idé om at der kunne skrives et teaterstykke. Man havde ideen at der kunne skrives et teaterstykke og havde derfor forhørt sig om vi var interesserede. Da vi før har arbejdet sammen og gerne ville finde et nyt projekt at udvikle tog det ikke mange sekunder at give hinanden håndslag på, at nu skulle vi skrive en dramatisk tekst om Jelling, Harald Blåtand og hele den tid. Bent skulle være læser og "navigator" og Thomas skulle skrive. Men hvad skulle det handle om?

Vi blev "klædt på" ved et to-tre timer langt møde med initiativtageren på Nationalmuseet, arkæolog Marlene Kramm, som viste os lysbilleder med fotos af fund, lod os røre ved reproduktioner af sværdskafter og værktøj, gav os relevante tekster, og lod os stille en mængde spørgsmål. Hvem byggede Trelleborgene? Hvorfor blev de bygget? Hvorfor rejste Harald Blåtand Jellingstenen? Hvad er der inden i de to gravhøje ved Jelling? Hvilke andre fund er der fra den tid? Hvem udvidede Dannevirke? Hvad skete der ellers på den ting? Hvem byggede broen over Ravnings Enge? Hvornår blev Ribe og Hedeby befæstet? Og mange andre ting.

Vi diskuterede hvilke spørgsmål en regent i den tid havde måtte håndtere: den relativt nye samling af Danmark, presset fra Kong (og senere Kejser) Otto i Tyskland, tro, handel og hvad der nu ellers var. Andre spørgsmål handlede om hvordan hverdagen måtte have været? Hvilken rolle spillede kvinderne? Børnene? Trællene? På den ene side ved vi ikke ret meget om hverken børn, fattige og trælle i vikingetiden. På den anden side kan vi udlede af den lille Jellingsten og af Saxos Danmarkshistorie, at f.eks. Dronning Thyra må have været en ganske ekstraordinær begavelse.

Der var også spændende at tale om alle de ting, som vi ikke ved med sikkerhed. Vi ved ikke, hvem der lå i nordhøjen - altså om det var Gorm den Gamle, men der er stærke indicier. Vi ved heller ikke med sikkerhed om det er Gorms knogler, der blev flyttet fra graven ind i kirken, men igen: der er stærke indicier. Vi ved til gengæld, at knoglerne man har fundet under gulvet i kirken er en mands, og at han var været omkring 50 år, da han blev genbegravet - for man kan udlede, at han ikke har ligget under kirken hele tiden. En anden ting er at vi ikke ved om Poppo og Harald virkelig har mødtes. Vi ved heller ikke, hvad den store sydhøj, også kaldet Thyras Høj, har været tiltænkt - der er nemlig ikke fundet noget gravkammer i højen. Ja, listen over alt det vi ikke ved er ganske betragtelig lang.

Endelig talte vi om hvad man kan udlede af fund og tekster. Et fund er et fysisk bevis. Det kan mere eller mindre præcist placeres i en tid og en fysisk sammenhæng. Men selv med fysiske genstande hentet op af en grav,

jorden eller på anden vis hører en vis mængde gætterier eller fortolkninger. Omvendt er de historiske data, altså tekster skrevet i eller efter den tid man beskæftiger sig med behæftet med den usikkerhed, der knytter til sig den skrivendes vilje og faktiske viden. Saxo Grammaticus har skrevet sin Danmarks historie (Gesta Danorum) næsten 200 år efter de begivenheder han refererer til, hvorfor han baserer sig på andre kilder, mundtlige såvel som skriftlige, og dertil er han kristen og skriver således med den hensigt at forsvare kristendommen og lægge afstand til de hedenske konger. Det kan forklare, at Svend Tveskæg får en ublid medfart, fordi Saxo opfatter ham som en oprører imod den kristendom som hans far, Harald Blåtand, indførte. Saxo benævner tidens biskop i Hamborg korrekt, nemlig Adaldag, således er historiske korrekte fakta blandet med sagnstof (såsom Poppo's jernbyrd) og med skriverens holdninger.

Så der er med andre ord meget overladt til fantasien.

Vi mødtes en eftermiddag cirka en måned efter mødet på museet. I mellemtiden havde det været sommerferie og vi havde læst i diverse Danmarks historier (Gyldendals ottebinds DK historie, Politikens Danmarks historie samt opslag i Encyklopædien). Hertil havde vi læst oversatte uddrag af Ibn Al Fadlans beretning om sin rejse og møde med svenske vikinger (cirka år 922). Hertil kommer diverse mere eller mindre kulørte bøger om vikingerne. Endelig skal det siges, at mange opslag i Skalk var uvurderlige. Her blev forskellige fund beskrevet og sat ind i en større sammenhæng. Vi havde dog ikke læst historierne om Røde Orm - dem har vi stadigvæk til gode.

Vi havde også læst Saxos Danmarks historie i Peter Zeebergs meget læsevenlige oversættelse fra år 2000. Her fandt vi en forfatter, der tydeligvis var fascineret af Thyra, selvom hun var kvinde og hedning. Det var i det hele taget en ting vi tidligt var opmærksomme på: hvordan kunne vi skrive nogle gode kvinderoller i et univers, som var så mandsdomineret. Her var måske en mulighed til at få en interessant og stærk kvindelig karakter ind centralt i historien. Via hende kunne vi også berette om de politiske realiteter. Dette var en anden erkendelse - vores historie om Harald ville nok komme ind på Jellingsten og kristningen af Danmark, men vores fokus måtte være: hvorfor gjorde han det? Vi vidste, at vi ville belyse de omstændigheder, som Harald stod i og som var medvirkende til at han valgte som han gjorde.

Det er i Saxo at man kan læse legenden om Poppo's jernbyrd. Den historie var for dramatisk attraktiv til at vi kunne undlade at anvende den. Den findes grafisk udtrykt på de smukke forgyldte kobberrelieffer fra alteret i Tamdrup Kirke, som i dag kan ses på Nationalmuseet i København. Vi har valgt, at jernbyrden opstår ved et tilfælde - Harald og Poppo er berusede. Poppo praler med de kristnes overlegenhed og i irritation udfordrer Harald den selvsikre (og fulde) munk. Af praktiske årsager

valgte vi, at det er Haralds sværd som gøres rødglødende i stedet for de i legenden omtalte jern-handsker.

Det er i øvrigt også på Nationalmuseet, at man finder "Hørning planken" fra trækirken i Hørning ved Randers. Kirken blev bygget omkring år 1000 og den tværliggende planke (som kaldes hammerbåndet) oven over de lodretstillede vægplanker blev udsmykket med en slange på ydersiden og en blomsterfrise indvendig, altså ase motiver udadtil og kristne motiver indadtil. Dette henviser vi til direkte i teksten. Hammerbåndet fra kirken og støbeformen er tydelige måder som viser den dobbelthed, der må have været omkring tro i tiden. Uden belæg for tanken, kunne vi ikke lade være med at tænke, at folk og fæ er som sådanne alle tider har været - de har satset på det hele. Bare det virker!

Endelig er det i Saxo, at man finder historien om den hævngherrig Toke, også kendt som Palnatoke. Han bliver behandlet urimeligt, og da man finder en stor sten ved stranden beordrer Harald mænd og folk til at slæbe stenen hjem, hvilket får utilfredshed og oprør til at brede sig. Bag Haralds ryg overtaler Svend Tveskæg, altså Haralds søn, til at forstøde sin far og sætte sig selv på tronen. Det fører til en krig, hvor det går Harald dårligt. Han flygter, men får samlet en hær - Saxo (og Peter Zeeberg) fortæller:

"Faderen (*altså Harald*) angreb ham (*altså Svend*) atter ved Helgenæs' kyst med en blanding af danske og vendiske styrker, og slaget trak ud hele dagen uden at han kom i nærheden af hverken flugt eller sejr. Efter denne dag var hærene udmattede, og de besluttede at afsætte den følgende dag til fredsforhandlinger. I tillid til at der ville blive indgået et forlig, bevægede Harald sig nu lidt friere rundt og han gik ind hvor skoven var temmelig tæt. Mens han sad der i et buskads og lettede sig, blev han såret af en pil fra Toke, der tørstede efter hævn for de fortrædeligheder han havde været udsat for..."

Dette var den første scene vi skrev og den står mere eller mindre, som den var i sit første udkast. Harald, der er såret, er bange for at skulle blive husket under et mindre flatterende øgenavn, som uden tvivl ville kaste en skygge over alt det han havde skabt i sin tid. Vi ønskede, at stykket skulle have et effektivt, men også gerne humoristisk, anslag. Man kan starte en tekst på mange måder, men vi havde en fornemmelse af, at man skulle have noget, der var lidt ud over det sædvanlige. Her var kongens død af en pil i rumpen et både morbiddt og skræmmende anslag.

Det gav nogle udfordringer, at vi startede med hovedpersonens død, men anslaget gav en måde at måle Haralds udvikling. Vi ser den gamle konge dø, og næste scene er den samme konge en morgen for meget meget længe siden. En morgen, hvor vi forstår, at han er smaskforelsket, og at han er

så langt fra at tænke på kongemagten, som man vel næsten kan komme. Dette viste en interessant karakterudstrækning, og satte stykkets tema i relief med det samme: Den nærmeste er den største fjende.

Vi blev klar over dette hovedtema relativt tidligt, hvilket dermed også gav titlen. Det slås an i samtalen mellem Harald og hans mor. Thyra siger til sin søn, at han skal tage sig i agt for de nærmeste, for de vil være hans største fjender. Det er et dobbelttydigt råd, viser det sig, for Harald misforstår det. Han tror, at hans morbror Bjørn er imod ham, og senere tror han, at også hans nærmeste familie er i mod ham. Men den dramatiske ironi er, at det er ham selv, der er hans egen største fjende. Det viste sig under skrivningen at være en god dramatisk motor.

Hele plottet om Thyras død kom på banen den eftermiddag vi kastede rundt med ideer. I det fremragende værk *Imperium Romanum, II*, side 188, står der at Svend Aggesøns Danmarks Historie (*Brevis Historia Regum Dacie*) fra ca. 1186-87 (og dermed tidligere end Saxos DK historie) blandt andet skriver om Thyra, at kong Otto har gjort Danmark skatskyldig og prøver at få Thyra til at gå fra Gorm og blive gift med Otto. Hun laver spin: hun modarbejder Otto, men lover også at blive hans hustru, hvis han eftergiver skat i tre år, så hun kan smøre dem der vil kritisere hende. For pengene bygger hun Dannevirke og befrier derved landet. Derfor er Thyra "Danmarks pryd".

Det var benzin på det dramatiske bål. Historien her er virkelig saftig og med følelser i flammer. Om det er sandt er ikke til at sige, men det beskrev en spændende kvinde, som ikke var bleg for at gå til yderligheder for at få sin vilje i gennem. I det hele taget er Thyra en interessant karakter. Det kan i øvrigt ikke være sandt når Saxo skriver, at hun er datter af den engelske konge Aethelred. Han var konge fra 876 til 879, hvilket gør det helt usandsynligt, at han kan være hendes far. Vi påstår, at hun er datter af en sjællandsk småkonge, hvilket er et postulat som tjener dramaet, fordi det giver mulighed for at forstå sætningen "hun fik Danmark i morgengave" på den måde: at med hendes medgift var riget en helhed.

Hvis vi skulle følge den måde de fleste autoriteter læser den lille Jellingsten, skulle Thyra være død før Gorm den Gamle. Det var vi kede af. Dels ville vi mangle en spændende kvindelig karakter, og dels ville vi gerne have en person meget tæt på vores hovedperson, som kunne legemliggøre "det gamle system" på godt og ondt, altså asetruen. Omvendt havde vi også behov for, at Thyra var "af vejen", når Harald skulle til. Det løste næsten sig selv: Harald er som mange unge mennesker foragtende over for magten og har ikke det fjerneste lyst til at blive konge. Han vil bare elske sin Gunhild (som omtales perifert af Saxo). Ved at dø tvinger Thyra ham til at træde i karakter. Han er nu nødt til at tage ansvaret på sig. Slagsmålet med Bjørn var en del af ønsket om at vise vikingernes krigerkultur, som vi læste om i sagaerne (blandt andet

historien om Bjørns drab på en træl er baseret på historien fra den Islandske saga, hvor der fortælles om en høvding, der hugger hovedet af en træl der står og binder sin sko og som senere forklarer sin handling med at "han stod så godt for hug"). For at styrke Joms karakter fortæller vi ofte, at Harald ikke er nogen stor sværdkæmper, hvorfor Bjørn kun taber, fordi Harald træder til side da Bjørn kommer stormende. Hermed får vi også vist en del af Haralds styrke - at han er klog og har andre evner end sværdet. Hvilket senere udvikles i og med at Svend Tveskæg er meget volds og kamp fikseret, som en slags modsætning til Haralds pragmatiske linje.

I øvrigt har vi opfundet Haralds barndomsven, Jom. Om der har været personer med det navn i vikingetiden ved vi ikke, men det var en god måde at få bundet legenderne om de fantastiske krigere, Jomsvikingerne og den sagnomspunde borg, Jomsborg, tæt på Harald. Det var nemlig vigtigt at få skabt en spænding mellem Harald (og hans kone, Gunhild) og deres "vilde" søn, Svend. Måske har der været en Jon, som var med til at grundlægge Jomsvikingerne og i tidens løb er Jon blevet til Jom. Alt dette er spekulation - vi har opfundet Jom. En anden unøjagtighed, som vi har tilladt os af dramatiske grunde, er biskop Adaldags dødsår. I virkeligheden døde han ti år senere, og ikke i 978 som vi påstår.

Endelig mener vi at kunne forklare plottet med Thyras genkomst i det vi havde læst om Læborg stenen, hvor runerne på stenen i oversættelse lyder "Ravneunge-Tue huggede disse runer efter Thyre sin dronning". Dette kan man naturligvis udlægge på mange måder, men sammenhængen med den tomme gravhøj, den kløgtige kvinde med sans for politik og mennesker, samt Læborg stenen gav mulighed for en dramatisk højspændt genkomst. Læborg stenen er beskrevet med både tekst og billeder på en del hjemmesider, og man kan også læse om stenen og om fundet af den i Antiquarisk tidsskrift (1852-54) - side 283 - 289.

Som det fremgår af ovenstående har vi læst kilder og set på billeder af fund i både bøger og på nettet, samt besøgt Nationalmuseet flere gange. Vi har derpå digtet en historie, som vi håber, er både underholdende og tankevækkende. Vi har helt bevidst ignoreret vigtige fund, fakta og elementer, såsom sydhøjen, den lille Jellingsten samt denstensætning som er fundet rundt om højene, og som man kan læse om i Skalk nummer 1, 2008.

På den anden side håber vi, at stykket fremmaner en ekstraordinær personlighed, som både havde blik for sine egne svagheder, de politiske realiteter samt de valg, som enhver med ansvar er tvunget til at træffe; ofte på meget kort tid og baseret på mangelfulde informationer. Det er historien om en mand, der ikke ønskede magten, men fik den og som brugte den til at føre Danmark ind i en ny tid. Og som betalte prisen.

Man skriver ikke en dramatisk tekst med næsten 30 medvirkende uden andres bistand. Derfor vil vi gerne takke alle de følgende: Marlene Kramm og

andre i Nationalmuseet som generøst tillod os at postulere sammenhænge som der mildest talt ikke er 100 % belæg for under dække af "dramatisk nødvendighed" og som hjalp med mange vigtige detaljer. Endvidere har vi haft stykket i sine forskellige stadier til læsning hos forfatteren og designeren Astrid Zedora Madsen; skuespilleren og instruktøren Anja Owe; arkitekt Rasmus Iversen, og spildesigner og omni vidende Jesper Donnis, som alle hver især hjalp os med at fortælle om Kong Harald og det Danmark han skabte.

Thomas Howalt & Bent Holm

København, 18. maj 2008